

DE BOER, Minne Gerben, 'Twee complexe voorzetsels: *in cima a* en *in fondo a*'. Hoofdstuk 7 van *Woordstudies II*. ITALIANISTICA ULTRAIECTINA 6. Utrecht: Igitur, Utrecht Publishing & Archiving Services, 2010. ISBN 978-90-6701-029-0. 109-120.

SAMENVATTING

In dit hoofdstuk wordt een beschrijving gegeven van twee complexe Italiaanse voorzetsels (*in cima a* en *in fondo a*) op grond van het materiaal uit een corpus.

RIASSUNTO

In questo capitolo si propone una descrizione di due preposizioni complesse (*in cima a* e *in fondo a*) in base al materiale di un corpus.

SUMMARY

In this chapter the author presents a description of two complex Italian prepositions (*in cima a* and *in fondo a*) on the basis of a corpus.

KEY-WORDS

Complex prepositions, cognitive semantics, Herskovits

© Minne G. de Boer

De bundel *Woordstudies II* vormt het zesde deel van de reeks ITALIANISTICA ULTRAIECTINA. STUDIES IN ITALIAN LANGUAGE AND CULTURE, uitgegeven door Igitur, Utrecht Publishing & Archiving Services, ISSN 1874-9577 (<http://www.italianisticaultraiectina.org>).

7. TWEE COMPLEXE VOORZETSELS: *IN CIMA A* EN *IN FONDO A*

Inleiding

Toen ik aan het begin van de jaren tachtig mijn voorzetselproject startte, was een van mijn drijfveren de wens om afstand te nemen van het dogma van de armoede van het Italiaanse voorzetselbestand. Met Jackendoff als gids leek het me toe dat een categorie P op gelijke voet met de andere woordsoorten behandeld kon worden, en dat voorzetsels daarom een eigen complementstructuur en een interne morfologie konden hebben. Om die reden ben ik voorzetseluitdrukkingen gaan bestuderen als bona fide exemplaren van de categorie P; dit is uitgemond in twee beschrijvingen van (morfologisch) complexe voorzetsels: *in cima a* en *in fondo a*. Het beschrijvingskader van deze stukken was Jackendoff 1983, met een vleugje prototypentheorie. Aangezien Italiaans niet mijn moedertaal is, had ik behoefte aan extern bewijsmateriaal, in de vorm van een corpus. In die jaren was het enige corpusmateriaal voor modern Italiaans dat beschikbaar was de woordvormindex van de romans uit het SEILC-project van Alinei; daarvan heb ik voor deze studies alleen de index op *La Ciociara* gebruikt. De aldus gevonden voorbeelden werden gebruikt als basis voor de beschrijving. Vanuit huidig zicht had die werkwijze zijn zwakke kanten; zo is het met een woordindex van één tekst niet erg goed mogelijk negatieve uitspraken te doen; met Google kan dat wel, zodat ik al te stellige beweringen over wat er niet kan nu kan corrigeren. Ik heb hier de tekst van de oorspronkelijk in het Italiaans gestelde studies zo goed mogelijk overgenomen (met een paar stylistische veranderingen en enige terminologische aanpassingen in de vertaling, en vooral met Nederlandse vertalingen van de voorbeelden); in een uitgebreid nawoord geef ik daar commentaar op vanuit mijn uitkijk van 2008. De oorspronkelijke tekst is uit 1984.

In cima

In cima is een complex voorzetsel dat het substantief *cima* tot kern heeft. De frequentie van *cima* in de roman *La Ciociara* van Moravia¹ is 31 voorkomens, waarvan 28 in het enkelvoud en 3 in het meervoud. De voornaamste betekenis van het substantief *cima* is 'bovenste deel van een berg'. Van deze betekenis kan worden afgeleid 'bovenste deel van een boom'. Deze afgeleide betekenis vinden we niet in het corpus. *Cima* behoort tot het semantische veld van de ruimtelijke oriëntatie en duidt hierin een relatie aan, namelijk $CIMA(x)$.² Maar van deze relatie gaat men over tot een absoluut gebruik van het woord *cima*, dat gezien kan worden als het resultaat

¹ Alle voorbeelden worden geciteerd als Cio, gevolgd door bladzijde en regel van de tekst.

² In termen van Jackendoff 1983 is $CIMA(x)$ een voorbeeld van de ontologische categorie PLACE, terwijl het argument x een voorbeeld is van de ontologische categorie OBJECT. $PLACE(OBJECT)$ is een functie van OBJECT.

van de incorporatie van het argument, namelijk BERG: in de betekenis is de semantische interpretatie dus CIMA(MONTAGNA).³ In het Italiaans is deze betekenis gelexicaliseerd; het is niet mogelijk om andere begrippen te incorporeren, zoals *albero* 'boom'. In het Nederlands is het normaler om een samengesteld woord te gebruiken, namelijk *bergtop*. Een duidelijk voorbeeld vinden we in het volgende citaat, dat ik geef met zijn Engelse vertaling:

- (1) Cio 204. 15/16 poco più su c'era la cima del monte, o meglio il passo tra due cime 'een eindje hoger was de top van de berg, of liever de pas tussen twee bergtoppen'
 (2) Cio (Eng) 169 a little higher up, the top of the mountain, or rather, the pass between two peaks

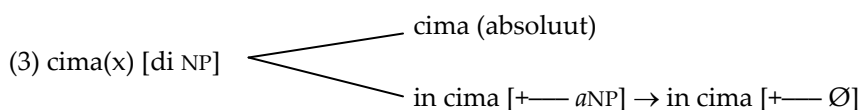
Hier correspondeert *cima*₁ met het Nederlandse en Engelse woord *top* en geeft het de relatieve betekenis van het woord aan; *cima*₂ correspondeert met het Engelse *peak*, of het Nederlandse *bergtop*, en heeft een absolute betekenis. We kunnen *montagna* 'berg' beschouwen als het prototypische argument van *cima*, terwijl *albero* 'boom' een prototypisch argument van de tweede orde is. Een ander type dat we kunnen tegenkomen is *cima delle onde*, in het Nederlands weergegeven met een andere metafoor, namelijk 'golfkop' (meestal in het meervoud).⁴

In ons corpus hebben we vier voorbeelden van het relatieve *cima* (waarvan een in het meervoud) en zes van het absolute *cima* (waarvan twee in het meervoud).

Het afgeleide voorzetsel

Van het substantief is het complexe voorzetsel *in cima* afgeleid. Dit is verplicht gesubcategoriseerd met de kontekst [+— aNP], bijvoorbeeld *in cima al sentiero* 'bovenaan het pad'. Als de bepaling ontbreekt dan moet ze uit de kontekst geïnterpreteerd worden.

Het derivatieschema is daarom:

De betekenis van *in cima* komt overeen met die van *sopra* 'bovenop', dat wil zeggen 'in het bovenste deel van'.

Het complement kan in het corpus een berg zijn; het behoort dan tot het semantische veld van MONTAGNA (4x *montagna*, 3x *monte*, 1x *colle*, 1x *poggio*, 1x *sperone*). Semantisch komt *in cima a* dan overeen met *P + la cima di*, bijvoorbeeld:

- (4) *in cima al monte* = *sulla/nella/alla cima del monte*

³ Ik gebruik de Italiaanse termen in klein kapitaal hier als metataal.

⁴ Etymologisch is dit de eerste betekenis van *cima*, afgeleid van het Griekse *kuma* 'golf'.

Maar als complement kunnen we ook vinden een pad omhoog, bijvoorbeeld 2x *la macera* (het bergweggetje), 1x *uno spiazzo in salita* (een open stuk land omhoog) of 1x *il passo* 'de bergpas'. Verder kunnen we allerlei concrete objecten vinden waarvan *in cima* het hoogste gedeelte aanduidt of het gebied onmiddellijk daarboven. Voorbeelden zijn 1x *la Torre di Nerone* 'de toren van Nero', 1x *la fronte* 'het voorhoofd': *capelli brizzolati in cima alla fronte*, Engelse vertaling 'a mop of greying hair above his forehead' en het volgende voorbeeld:

- (5) Cio 82.16 una quantità di pacchi in cima ai quali Tommasino aveva già legato le nostre valigie ('on top of which')

Deze voorbeelden tonen aan dat *in cima* een gelexicaliseerde uitdrukking is, omdat je niet kunt zeggen dat een bergpas, een toren, iemands voorhoofd of een pakket een top heeft en ook zijn de volgende uitdrukkingen niet correct:

- (6) *sulla cima del fronte; *dietro la cima della Torre di Nerone; *sulla cima dei pacchi.

De betekenis 'hoogste punt' komt expliciet naar voren in voorbeeld Cio 84.125, waar in de tekst tegenover elkaar gesteld worden: *al punto più basso ~ in cima*.⁵

Samenvattend kunnen we zeggen dat de status van afzonderlijk lexicaal item berust op de volgende feiten:

- 1) de samenstellende delen van de uitdrukking liggen vast: *in cima ~*su cima, *a cima*, enzovoort;
- 2) de betekenis heeft zich gespecialiseerd, zowel met betrekking tot *cima* als met betrekking tot *in*, want beide elementen hebben een abstracter betekenis gekregen, waarin een van de semantische componenten ontbreekt: [+INTERNO] → ∅ voor *in* en [+— di MONTAGNA] → [+— di OGGETTO CONCRETO] voor *cima* (en *cima* → PARTE/PUNTO].
- 3) Het lexeem heeft een specifieke subcategorisatie, die noch van *cima* noch van *in* is af te leiden (maar waarschijnlijk verbonden is met de component [+LOC] van het geheel).

Aangezien in al deze opzichten *in cima* zich exact op dezelfde wijze gedraagt als *accanto*, stel ik de volgende weergave voor:

Morfologie:	[[in]P° [cima]N°]P°
Syntaxis:	[+— (a NP)]
semantiek:	COINC (PARTE/PUNTO) PIÙ ALTA/O (x)

⁵ Dit voorbeeld bewijst dat *al punto più alto* een parafraze van *in cima* is.

In fondo

In fondo is een complexe prepositie, waarvan het substantief *fondo* de kern is. De frequentie van *fondo* in La Ciociara is 71x. Drie hiervan betreffen het adjectief *fondo*, een synoniem van *profondo* (dat zelf een frequentie van 23x heeft, plus twee voorbeelden van het afgeleide bijwoord *profondamente*). Tien voorbeelden betreffen het substantief *fondo*. Dat komt in het corpus voor in drie betekenissen:

- 1) Het onderste vlak van een volume, bijvoorbeeld *un fiume* 'een rivier' *un recipiente* 'een container'.
- 2) Het achterste vlak van een volume, bijvoorbeeld *una grotta*, *una caverna*, beide 'grot'. Hierbij komt echter het idee van ondoordringbaarheid, we zeggen niet *il fondo della stanza* om de muur tegenover ons aan te duiden. Aangezien het prototypische geval van betekenis 1) een volume gevuld met een vloeistof is, kan betekenis 2) gezien worden als een metaforische uitbreiding van (1): de grot wordt gezien als een horizontale put.
- 3) Er is één voorbeeld in het corpus waarin *fondo* gelijkstaat met *terreno* 'stuk grond'.

Als substantief kan *fondo* geregeerd worden door een prepositie, zoals in:

(7) Cio 327.13 nel fondo, c'era già una pozza d'acqua 'op de bodem lag al een plas water'

(8) Cio 289.36 verso il fondo (sc. della grotta) 'naar de achterkant (van de grot)'

De betekenis van *fondo* behoort tot het semantische veld van de ruimtelijke oriëntatie. Het woord duidt een relatie aan, dus kan weergegeven worden als *fondo(x)*.

Als afleidingen van *fondo* hebben we vooral twee adverbiale uitdrukkingen, namelijk *a fondo* (4x), synoniem van *profondamente* in figuurlijke zin (Nederlands equivalent *grondig*) en *in fondo* (24x), synoniem van *fondamentalmente* (Nederlands equivalent *eigenlijk*). Ten slotte is er de prepositie *in fondo* (*a*), die tweemaal zonder complement voorkomt, bijvoorbeeld:

(9) Cio 348.20 e in fondo l'altare 'en achterin het altaar'

(10) Cio 316.32 (i cannoni erano) larghi come tronchi in fondo e poi sempre più affusolati 'de wagens waren breed als boomstammen aan de achterkant en daarna steeds meer spilvormig toelopend'

en 28x in de vorm *in fondo a* NP.

Voor de betekenis kunnen we de volgende zinnen vergelijken:

(11=7) Cio 327.13 nel fondo, c'era già un pozzo d'acqua 'op de bodem lag al een plas water'

(12) 120.34 l'acqua in fondo al pozzo gelava 'het water onderin de put was bevroren'

Deze voorbeelden wijzen op een perfecte⁶ parafrase tussen:

(13) nel fondo del pozzo ~ in fondo al pozzo

De betekenis is in beide gevallen: 'in het onderste gedeelte' ('onderin'). Maar er is een veel ruimere scala van betekenissen. Zo hebben we:

- 1) De genoemde betekenis die een volume veronderstelt dat verticaal gezien wordt. Er zijn drie voorbeelden: *in fondo al pozzo* (120.34), *in fondo ad un vaso di coccio* 'onderin een aardewerken bloempot' (225.21), *in fondo alla vasca* 'onderin het bad' (347.3).
- 2) De genoemde afgeleide betekenis waarin de container van positie veranderd is:

(14) In fondo a (la/questa) valle 'aan het eind van het/dit dal' (189.3 & 265.20)

Ook voorbeeld (10) hoort tot deze groep: het kanon wordt gezien als een container waar men naar binnen kijkt in de richting tegenovergesteld aan de loop van de kogels.

- 3) Een uitbreiding van 2) waar het gaat om de achterkant van willekeurig welk volume, in het bijzonder *la stanza* 'de kamer' (2x), *uno stanzone* 'een grote kamer' (1x), *la capanna* 'de hut' (1x), *gli uliveti* 'de olijfgaarden' (1x), of om nog abstracter volumes, zoals *il cielo* 'de lucht' (2x). In tegenstelling tot de vorige gevallen hebben deze voorbeelden niet langer een nominale tegenhanger:

(15) *il fondo della stanza; *il fondo del cielo ⁷

- 4) Een herleiding van 3) tot een vlak, waarbij het om de achterste regio gaat. Voorbeelden *la pianura* 'de vlakte' (4x), *la strada* 'de weg' (1x), *il sentiero* 'het pad' (1x), *la macera* 'het bergweggetje' (1x). Tot deze groep behoort ook: *in fondo all'orizzonte* 'achter de horizon' (413.30), dat overeenkomt met *dietro l'orizzonte*. Sommige gevallen zijn vaag wat betreft de keuze tussen betekenis 3) en 4). Het betreft:

(16) 334.18 Andammo col soldato in fondo a un corridoio 'we liepen met de soldaat een gang door'

waar *corridoio* 'gang' als ruimte of als pad gezien kan worden.

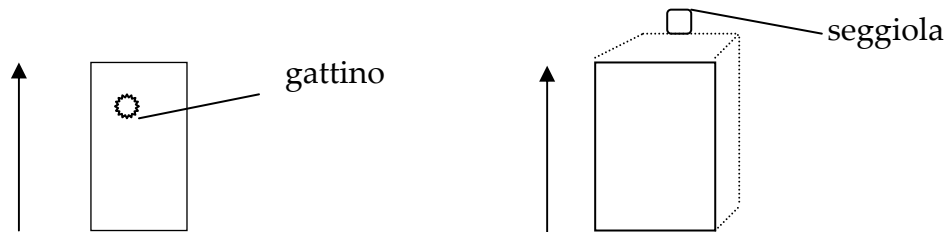
(17) Cio 116.22 un ... gattino nero ... se ne stava seduto in fondo al letto 'een zwart poesje lag daar lekker achterop het bed'

(18) 379.18 la mise (sc. la giubba) sulla seggiola, in fondo al letto 'ze legde het (het jak) op de stoel, achter het bed'

⁶ Deze bewering wordt al ondergraven door de verschillende Nederlandse vertalingen (zowel deze noot als de vertalingen zijn van 2008).

⁷ Deze bewering is onjuist. Zie het Nawoord voor de implicaties van deze constatering.

In (17) is het bed duidelijk een oppervlak, in (18) is de keuze tussen een oppervlak en een volume vaag. In deze voorbeelden zien we opnieuw dat de betekenis 'aan de achterkant' uitgebreid kan worden tot 'achter'. Grafisch uitgebeeld:

In het corpus vinden we drie gevallen van een een figuurlijke betekenis. Het betreft:

- (19) Cio 51.20 e vidi in fondo all'oscurità dello stanzone la finestra 'en ik zag diep in het duister van de grote kamer het raam'
- (20) Cio 111.36 e vidi, in fondo alla notte, venir su una striscia luminosa 'en ik zag ver in de duistere nacht een lichtgevende streep omhoogkomen'
- (21) ...ritrova in fondo al cuore l'istinto di rubare ' ...hervindt in de grond van haar hart het instinct om te stelen'

Voorbeeld (19) kan verklaard worden als een speciaal geval van type 3), aangezien *l'oscurità dello stanzone* gelijkstaat aan *lo stanzone oscuro*. In voorbeeld (20) staat *la notte* voor *il buio*, en zo hebben we een speciaal geval van het type *il cielo* (vergelijk *in fondo al cielo buio*) dat doet denken aan het vorige geval. In voorbeeld (21) wordt *il cuore* metaforisch gezien als een container.

Het geval van voorbeeld (20) is interessant, omdat het aantoont dat de betekenis van *in fondo a* zuiver ruimtelijk is en een herinterpretatie van een temporele uitdrukking als *la notte* vereist. Het bewijst ook dat een theorie die niet onderscheidt tussen ruimtelijke en temporele betekenissen van een prepositie, maar de interpretatie aan de context laat, geen stand houdt, omdat de invloed van de context ook in omgekeerde richting kan gaan.

Contrastieve overwegingen

Een vergelijking met het Frans, dat dezelfde betekenissen van *fondo* kent is interessant, omdat we hierdoor het conventionele karakter van de combinatie kunnen waarnemen, en dus de grote mate van lexicalisering. Vergelijk:

(22) il fondo	le fond
	le fonds
a fondo	à fond
in fondo (Adv)	au fond
in fondo (a) (P)	au fond {de}

Alleen het adjectief *fondo* is in het Frans niet terug te vinden.

Rest nog het probleem van de relatie tussen *in fondo* (P) en *in fondo* (Adv). Deze laatste uitdrukking zou kunnen worden verklaard als een abstracte ontwikkeling van de eerste met weglating van het complement, via een stadium *in fondo al ragionamento* of iets dergelijks.

Nawoord

Het voorzetsel *accanto* wordt aaneengeschreven, *in cima* niet, de Spaanse cognate *encima* daarentegen weer wel. Het is niet duidelijk welke principiële beslissing ten grondslag ligt aan deze spellingsgewoonten.⁸ Ik zal beide voorzetsels als morfologisch gelede lexicale items van de categorie P beschouwen. Dan krijgen deze woorden een interne syntaxis (oftewel morfologische structuur) en een externe syntaxis: ze kunnen kern van een hogere structuur worden (PP, P² of Pⁿ, al naar ons notatiesysteem) en op hun beurt nemen die PPs weer bepaalde posities in een zinsstructuur in, als deel van een NP, een VP of rechtstreeks van de zin.

Syntaxis

De interne syntaxis van *in fondo* en *in cima* is $[[in]_P + [cima/fondo]_N]_P$ oftewel, abstraherend van de fonologische invulling:

$$(23) [P + N]_P$$

Als we het parallelisme tussen P en V serieus nemen, dan is deze structuur analoog aan:

$$(24) [V + N]_N$$

die we vinden in een woord als *portamonete*. Dit type bestaat uit een werkwoordstam en een substantief. In een notatiesysteem waarin het woord een exponent 0 krijgt en elementen onder het woordniveau een negatieve exponent, zullen we voor *porta* de categorie V⁻¹ moeten aannemen. Het ligt voor de hand dan dezelfde exponent aan *in* te geven.⁹

⁸ Het zou wel eens kunnen zijn dat het prefix *a* gemakkelijker tot aaneenschrijving leidt dan *in* omdat men de uitspraak met de dubbele medeklinker wil kunnen noteren.

⁹ Voor de voorzetsels geldt dat er geen fonologisch verschil is tussen het woord en de stam. Dat ligt anders voor Engelse *be+hind* en het Nederlandse *be+neden*, als de volle vorm van het woord tenminste *bij* is. Net als in die vormen zouden we kunnen overwegen *in* de status van een affix toe te kennen; de combinatie is dan duidelijk anders dan in een Nederlands voorbeeld als *voordeur*, dat uit twee woorden is samengesteld.

De drie criteria om aan te tonen dat *in fondo* en *in cima* lexicale items zijn (dat wil zeggen dat de buitenste P een exponent 0 moet hebben) waren vaste combinatie, gereduceerde betekenis van de samenstellende delen en eigen subcategorisatiebeperkingen. In Herskovits (1986, 180) wordt specialisatie van betekenis als argument gebruikt voor het aannemen van een apart lexical item:

- (25) The composites with *on*, in uses such as *The sheets are on the right side of the closet* require their own lexical entries: they imply inclusion in a chunk of the reference object, and no use type of *on* allows this.

Dat *in fondo a* een apart lexical item moet zijn is niet algemeen aanvaard. Zo heeft het woordenboek van De Mauro, dat zichzelf presenteert als het woordenboek dat gespecialiseerd is in meerwoordlemma's, wel aparte sublemma's voor *a fondo* en *in fondo* (in de zin van 'eigenlijk'), maar gaat het complexe voorzetsel schuil in de negende betekenis van *fondo*:

- (26) *fondo* 9: il punto più distante, la parte estrema, piú lontana rispetto a chi guarda: *arrivare fino in fondo al giardino; giacere in fondo a una prigione; languire nel fondo di un letto.*
fondo 9: het verste punt, het uiterste eind, het verst ten opzichte van degene die kijkt: 'tot achterin de tuin lopen; in het diepste van een gevangenis liggen; diep in bed ziek liggen te wezen'¹⁰

Betekenis

De betekenis van *in cima* en *in fondo* is analoog aan die van *on the right side*: het zijn in Herskovits' termen 'projective prepositions', uitvoerig behandeld in hoofdstuk 10 van haar boek. De beschrijving van deze voorzetsels gaat uit van een driedimensionaal assenstelsel, waarbij elke as een positieve en een negatieve pool heeft uitgaande van de normale situatie van een observator die rechtop staat en vooruit kijkt. In Nederlandse termen zijn de richtingen *boven/onder*, *voor/achter* en *links/rechts*.¹¹ Ten aanzien van de observator zijn er twee mogelijkheden: *coincidence*, waarbij de assen uitgaande van referentieobject en observator evenwijdig en gelijkgericht zijn, en *confrontation*, waarbij een tweede persoon als uitgangspunt van de assen gekozen wordt (en dus een spiegelbeeldeffect ontstaat). Als we ons de driedimensionele ruimte als een volume (een parallellepipedum) voorstellen, dan kunnen er zes vlakken onderscheiden worden (opnieuw in Nederlandse termen: bovenkant, onderkant, voorkant, achterkant, linkerkant en rechterkant), maar ook deelvolumes, binnen of buiten die vlakken.¹² Deze ruimtes worden in het Nederlandse lexicon onderscheiden (bijvoorbeeld *achterin de tuin* tegenover *achter de tuin*).

¹⁰ Bij het zoeken naar vertalingen blijkt mij dat de component 'diep' wel degelijk aanwezig is.

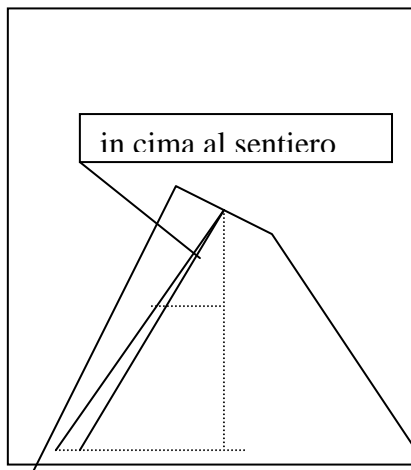
¹¹ Het onderscheid *boven/onder* berust op de zwaartekracht, *voor/achter* op de plaats van de ogen in het lichaam; *links/rechts* is een cultureel bepaald verschil.

¹² Indien het volume andere afmetingen heeft (bijvoorbeeld de vorm van een bol), dan worden vlakken en ruimten op analoge wijze, vaak na onderhandeling, vastgesteld.

Het stelsel van de projectieve ruimte schept daardoor achttien locaties, plus een middenruimte voor die zone die tot geen van beide polen behoort.

Tegen deze achtergrond kunnen we de betekenissen van *cima* en *fondo* situeren. De basisbetekenis van *cima* is het bovenste deel van een volume (Italiaans *parte più alta* en niet *punto più alto*). In *la croce sta sulla cima del monte* 'het kruis staat op de top van de berg' blijft *la cima* een volume; dat hier de bovenrand van het gebergte geactiveerd wordt hangt af van de betekenis van *su*.

Het complexe voorzetsel *in cima a* selecteert het bovenste gedeelte van het referentieobject; volgens mijn analyse van het corpus in drie *use types* (het referentieobject is een berg, een boom of een golf). Lexicale equivalenties in andere talen kunnen een onderscheid maken op het niveau van de *use types*, zie behalve het genoemde *golfkop* ook het onderscheid tussen Duits *Gipfel* (berg en boom) en *Wipfel* (alleen boom).

De tweede betekenis is die waar het referentieobject weliswaar tweedimensioneel is, maar de ruimte toch als driedimensioneel geconstrueerd wordt. Ladders en bergpaden zijn tweedimensioneel, maar bevinden zich niet in een tweedimensionele, maar in een driedimensionele ruimte; als het *sentiero* een tuinpad is heeft *in cima al sentiero* geen interpretatie. Zie voor de constructie van de ruimte de stippellijnen in de figuur hiernaast. In deze betekenis wordt echter de bovenrand van de ruimte geactiveerd; vandaar dat we hier een nieuwe betekenis moeten aannemen.

Controle via Google

leert ons dat bij *in cima al fiume* over het algemeen bergstromen bedoeld zijn, al vond ik in een reisverslag *l'isolotta in cima al fiume* 'het eilandje bovenaan de rivier', sprekende over Boedapest. Contrastief gezien corresponderen betekenis 1 en 2 respectievelijk met *bovenin* en *bovenaant*.

Een derde betekenis, waar de bovenrand geactiveerd wordt (die van het volume en van de bovenkant van het volume vallen uiteraard samen), vinden we in de voorbeelden met het haar boven het voorhoofd of de koffers bovenop de pakken.

Semantiek van *in fondo*

In fondo wijkt op twee manieren af van *in cima*. In de eerste plaats is de grondbetekenis (*fondo* = bodem) die van het vlak dat het volume aan de onderkant begrenst. In de tweede plaats heeft *in fondo* een tweede betekenis, die ontstaat door de richting van de as om te klappen.

Zo krijgen we voorbeelden als *il fondo della stanza*, dat blijkens Google een bona fide plaatsbepaling is. Deze opmerking laat zien dat het corpus van 1984 te beperkt was: de conclusie die uit de afwezigheid van *il fondo della stanza* getrokken werd berustte op een intuïtieve redenering, die door de feiten geloochenstrakt wordt. Het corpus van Google daarentegen kan geacht worden zo omvangrijk te zijn, dat afwezigheid van een constructie bewezen kan worden.

Vanuit de beide betekenissen (onderkant en achterkant) is opnieuw extensie mogelijk naar de ruimte buiten en de ruimte binnen die achtergrens. Al deze ruimtes kunnen geactiveerd worden in de uitdrukking *in fondo a*. Voorbeelden 17 en 18 illustreren deze uitbreidingen in het geval van de horizontale richting. Wat niet helemaal uit de verf kwam is dat ook de betekenis achterkant in *in fondo a* kan meespelen. Voorbeelden 19 tot 21 getuigen hiervan: zo is het raam van 19 een onderdeel van de achterkant van de kamer; het ligt niet achter de kamer.

Betekenis en gebruik

In dit verhaal is voor de beschrijving van de ruimtelijke voorzetsels een geometrisch kader gekozen. De mogelijkheden die dit kader biedt vormt een conceptuele structuur; voor de elementen van dit kader kan in de afzonderlijke talen vastgesteld worden welke namen ervoor aanwezig zijn. Dit geeft een typologie waaruit kan blijken dat een taal als het Italiaans verticale oriëntatie en horizontale oriëntatie samenklapt, terwijl het Nederlands, dat *onderin* tegenover *achterin* stelt beide richtingen lexicaal onderscheidt.

Bibliografie

- Alinei, Mario. *Spogli elettronici dell'italiano letterario contemporaneo (=SEILC)*, deel. 1, A. Moravia, La Ciociara. Bologna: Il Mulino, 1973.
- De Mauro, Tullio (red.). *Il dizionario della lingua italiana*. Milano: Paravia, 2000.
- Herskovits, Annette. *Language and spatial cognition, An interdisciplinary study of the prepositions in English*. Cambridge, etc.: Cambridge University Press, 1986.
- Jackendoff, Ray S. *Semantics and Cognition*. Cambridge, MA: The MIT Press, 1983.
- Moravia, Alberto. *La ciociara*. Milano: Bompiani, 1957.
- _____. *Two women*, translated by A. Davidson. London: Secker & Warburg, 1958.